

TEK PARTİ DÖNEMİ

MİZAH DERGİLERİNDE ADALAR İMGESİ

RIFAT N. BALİ

Türk popüler kültüründe "Adalar" imgesi uzun yıllar boyunca "mutlu bir gayrimüslim azınlığın tadını çıkardığı sayfiye yeri" olarak yer etmişti. Bu algı tek parti döneminde son derece yaygınken, ellili yıllardan itibaren tedricen azalarak yakın tarihe kadar süregelmiştir. Prof. Dr. Halil Nadaroğlu toplumda geçerli olan bu algıyı şöyle ifade etmekte: "Hepimiz biliriz. Bazıları Adaları yaz aylarında mutlu bir azınlığın oturduğu İstanbul'un bir seçkinler semti gibi görürler(...)"

22 Haziran 1935,
Akbaba.

GÜNÜMÜZDE ADALAR İMGESİ

İstanbul metropolünün en belirgin ve renkli özelliklerinden biri, Batılı kaynaklarda "Prens Adaları",

Türkiye'de ise kısaca "Adalar" olarak anılan Büyükdada, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada ve Sedefadası'ndan oluşan Marmara Denizi'ndeki beş adadır. Adalar tarih boyunca İs-

tanbullu gayrimüslim sakinlerin en gözde sayfiye mekânlarından biri olmuştur. Günümüzde Adalar ya "İstanbul'un kalabalıklığından uzaklaşılabilir bir vaha" olarak kabul görmekte veya yaz aylarını Adalar'da geçirme alışkanlığını nesiller boyunca sürdüren azınlıklara atıfta bulunularak, "çokkültürlü İstanbul'un simgesi" olarak değerlendirilmekte.¹ Son yıllarda Adalar konusu gittikçe artan bir yoğunlukta basında yer almakta. Örneğin birkaç yıldan beri her yaz bir Adalar Festivali düzenlenmektedir. 2003 yılında Nedim Hazar'ın yönetiminde çokkültürlülüğe vurgu yapan ve Burgazada'yı konu eden "Yakın Ada Uzak Ada" belgeseli hazırlandı ve gösterime sunuldu.² İstanbul'un 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti olarak kabul edilmesi vesilesiyle gelecek yılın yaz aylarında Büyükdada'daki Taş Mektep'te açılması tasarlanan İstanbul Adalar Müzesi projesi hızla ilerlemekte.³ Yaz aylarını Büyükdada'da geçiren *Radikal* gazetesi yazarı Oral Çalışlar'ın 2005 yılından itibaren her yılın ağustos ayında düzenlediği ve yaz aylarını Adalar'da geçiren köşe yazarlarını bir araya getirdiği "Adalı Gazeteciler Buluşması"⁴ sayesinde de "Adalar" konusu özellikle yaz aylarında köşe yazılarına konu olmaya devam etmekte.

Geçmiş'i idealize eden ve "Rumlar Ada'da yaşarken hayat ne kadar renkliydi" türünden bir nostaljiye bürünmüş olan bu yaklaşımın en büyük zaafı, bu lisanı kullananların "tarihsel geçmiş" dendiğinde Adalar'da cereyan eden nahoş olay olarak hatırlarına bir tek 6-7 Eylül 1955 Olayları'nın gelmesidir. Ancak son on beş yılda değişen ve olumluya dönüşen basındaki ve toplumdaki "Adalar" algısının otuzlu, kırklı yıllarda son derece menfi olduğunu artık kimse hatırlamamakta. Dolayısıyla bu makalenin amacı tek parti yıllarında "Adalar" imgesinin nasıl algılandığı hususunda hafızaları tazelemektir.

GEÇMİŞTE ADALAR İMGESİ

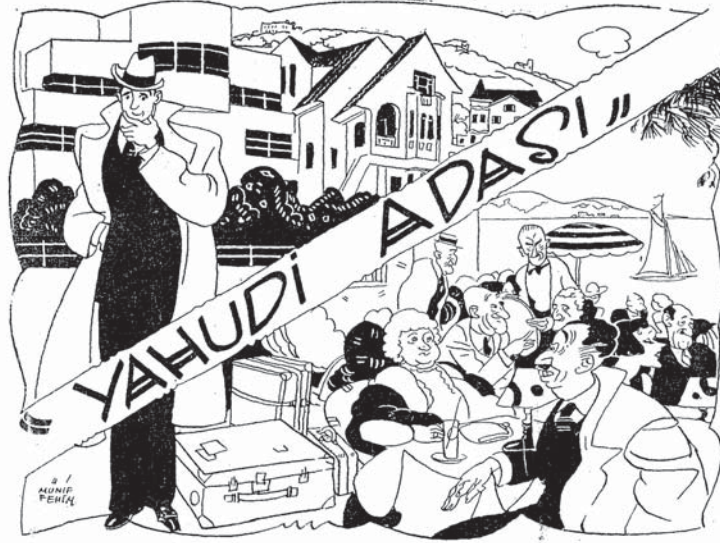
Türk popüler kültüründe "Adalar" imgesi uzun yıllar boyunca "mutlu bir gayrimüslim azınlığın tadını çıkardığı sayfiye yeri" olarak yer etmişti. Bu algı tek parti döneminde son derece yaygınken, ellili yıllardan itibaren tedricen azalarak yakın tarihe kadar süregelmiştir. Prof. Dr. Halil Nadaroğlu, 1984 yılında Burgazada Lioness Kulübü Derneği tarafından düzenlenen bir panelde sunulan tebliğleri kapsayan kitabın önsözünde, toplumda geçerli olan bu algıyı şöyle ifade etmekte: "Hepimiz biliriz. Bazıları Adaları yaz aylarında mutlu bir azınlığın oturduğu İstanbul'un bir seçkinler semti gibi görürler. Bunu açıkça dile de getirirler".⁵ Aynı algı-lama, aynı toplantıda Haldun Taner tarafından da şu şekilde dile getirilecekti: "Adalarda, hele bunların içine Büyük Ada'da o tarihte bir yazlığı olmak, ya da yazlık bir köşk kiralamak bir statü simgesi, bir refah dolayısıyla önemlilik belgesi sayılıyordu. Sosyetenin kaymak tabakası ve azınlıkların kibarları bu adada fink atarlardı."⁶

Bu algının yaygınlaşmasında Adalar'da kiralarn yüksek olması, Adalar'a her gün gidip gelmenin ek ulaşım giderleri yaratması, ihtişamları ile insanları hemen etkileyen malikâne ve köşklerin bulunması, Adalar'ı sayfiye mekânı olarak seçen kişilerin aynı zamanda yat veya kotra sahibi olmaları ve nihayet, sadece üyelerinin faydalanabildiği, aidatı ol-

dukça yüksek kulüplerin mevcudiyeti gibi etkenler rol oynamıştır. Bu kulüpler arasında, Büyükkada'da şubesi ve Ankara'da merkezi bulunan Anadolu Kulübü en bilinenidir. 31 Ekim 1926 tarihinde Ankara'da kurulan Anadolu Kulübü, borçlarını ödeyemeyen Büyükkada Yat Kulübü T.A.Ş.'yi 1937 yılında satın alacak ve şube haline getirecekti.⁷ Tek parti döneminde bu kulüplerde görünür olan ve basının tepkisini çeken gayrimüslim tüccarlar artık yerlerini büyük ölçüde Müslüman iş erbabına bırakmış durumdadılar. Zaman içinde "Adalar" imgesinin algılanışında yaşanan bu değişimi Prof. Dr. Murat Belge *İstanbul Gezi Rehberi* kitabının Büyükkada faslında şöyle gözlemlemekte: "Bunlar olurken, Büyükkada'da Yahudi nüfusu artıyordu. Özellikle 1950'den sonra, Menderes'in ithalatı teşvik eden po-

aylarına ait nüshalarında yer alan fıkra ve karikatürlerde "Adalar" konusunun gayet olumsuz bir şekilde yer aldığı görülebilir. Bu hiciv yazılarının ve karikatürlerin içerikleri incelendiğinde üç unsurun ağır bastığı görülebilir: (a) Yahudilerin umumi yerlerde Türkçeyi ya konuşmamaları veya günlük hayatta konuştukları İspanyolcadan etkilenmiş bozuk bir şiveyle ve yüksek sesle konuşmaları, (b) Müslüman Türk halkına kıyasla çok daha varlıklı olan azınlıkların, özellikle Yahudilerin, Adalar'ı adeta "işgal etmiş" olmaları, (c) Yahudilerin paraya düşkünlükleri.

Bu fıkralara, yazılara ve karikatürlerle en çok Sedat Simavi'nin yayınladığı *Karikatür* ile Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon'un yayınladıkları *Akbaba* dergilerinde rastlanmakta.

10 Mayıs 1934. Akbaba.

litikalarıyla İstanbul'da kalan Yahudiler (daha yoksul olanlar 1949'dan sonra sürekli İsrail'e gitti) zenginleşmişlerdi. Büyükkada onlar için kendilerini topluma fazla göstermeden rahat edebilecekleri ideal bir yerdi. Şimdi yazları, Anadolu Kulübü'nün lokantasında, bahçesinde ve kumarhanesinde, siyasi aygıtın temsilcileri ile ekonomik mekanizmanın temsilcileri birlikte hoşça vakit geçiriyor."⁸

Tek parti yıllarında Adalar konusunda basında ve toplumda mevcut olan son derece olumsuz algıyı en iyi, popüler mizah dergileri anlatır. Bu dergiler incelendiğinde, yaz

Fıkra ve yazılarıyla göze çarpanlar ise, hem kendi ismiyle, hem de "Çimdik" müstear adıyla yazan Yusuf Ziya Ortaç (1895-1967), Orhan Seyfi Orhon (1900-1969), "Karga" müstear adıyla yazan gazeteci ve yazar Ercüment Ekrem Talu (1888-1956) ve "Papağan" müstear adını kullanan şair ve yazar Necdet Rüştü Efe (1900-1969) idi.⁹ Bu imzaları taşıyan bütün yazı ve fıkralarda yer alan karakterlerin ezici çoğunluğu Yahudi olup, konuşmaları dönemin İstanbullu Yahudilerinin şiveli konuşmalarının gerçekçi bir yansımasıdır.

Gözlerim, karanlıkla dolu. Genzim küf kokusuyla tıkalı. Sağımda Rumca, solumda Ermenice, karşımda Yahudice konuşuyorlar.

YUSUF ZİYA ORTAÇ,
"BÜYÜKADA"

Vapurun alt kamarasındayım. Masanın başında birkaç ihtiyar ermeni, iskambil oynuyor... Ötede bir Rum kıza, tavanın ortasındaki büyük delikten sızan ışık sütunu altında oturmuş, mavi boyalı bir gazete okuyor. Karşıda, otuz iki buçuk milletlini dilini ağzında toplamış iki Yahudi genci...

Gözlerim, karanlıkla dolu. Genzim küf kokusuyla tıkalı. Sağımda Rumca, solumda Ermenice, karşımda Yahudice konuşuyorlar.

Hiç şüphe yok, menfaya [sürgünel] gidenlerin de neş'esi, rahatı bundan daha az, ıstırabı, hüznü bundan daha çok değildir.

Halbuki ben, aydınlık bir bahar akşamında, yeryüzündeki cennetlerin en güzeline gidiyorum: Büyükada'ya! İskeleyle çıktığım zaman, yanık yüzlü, pişkin bacaklı rum kopilleri bağırışmağa başladılar:

Kiryey.... Natapame!.... Kirye natapame!....¹⁰

Biraz yürüdüm, gazete müvezzileri haykırıyorlardı:

- Apoyamatini...¹¹ Norlur...¹² Lakşam!...¹³

Biraz daha yürüdüm, arabacılar yolumu kestiler:

- Oristi kirye...¹⁴ Öristi!...¹⁵

Karşımdaki otelin lavhasına baktım: Otel Debarkader...¹⁶

Sola saptım, bir başka otel karşıma çıktı: Otel Dölaplaj...¹⁷

Sağa döndüm, birkaç otel daha: Otel Dezetranje...¹⁸ Otel Kalipso... Otel Venezya, Otel Bel er...¹⁹

Karşiki beyaz köşkten gevrek sesli bir rum kıza şarkı söylüyor:

Haydi napetanis Napetanis!...²⁰

Yatonazi pomekaniz!...²¹

Biraz ileride, eşeklere binmiş, kalabalık bir Musevi cemaati, cıyak cıyak, patiska yırtar gibi bir sesle Yahudice konuşarak gidiyorlar...

Sağdan, soldan, önden, arkadan tozlar kabaran dört yol ortasında durdum, garip garip, ürkek ürkek etrafıma bakındım, kendi kendime düşündüm:

- Yarabi, neredeyim? Burası neresi?... Hangi meçhul ülkeye, hangi yabancı kıt'aya, hangi ecnebi diyara düştüm!²²

"İĞNELİ FİÇİ"

Seyrifefainin yandan çarklı köhne vapuru, dişleri dökülmüş, ihtiyar bir aygır gibi esnedi, gerindi, durgun sulara ak saçlarını yayararak kalktı. Gidiyoruz...

Güğerteden alt kamaraya kadar bir taraf tıklım tıklım...

Keskin dişleri arasında, kelimeleri bileyerek, sivrilterek konuşan bir Yahudi

kalabalığı, bu salhurde [pek ihtiyar] vapuru iğneli fiçiya²³ çevirmiş...

Benim gibi iki üç Türk yolcu, arı kovanına düşmüş şaşkın pervaneler gibi dolaşıyorlardı.

Ayakta, fıstık kabuklarını, kabak çekirdeklerini çiğnemekle geçen bir buçuk saatlik müz'ic [usandıran] yolculuktan sonra, Büyük adaya geldik.

Vaktiyle, İstanbulun kibar bir mesiresi olan bu cezire lada, şimdi arzı Filistinden bir parçadır!

İskele caddesi, damızlık sivrisinekleri andıran vızılıtlı bir kalabalıkla doluydu.

Her ağızdan sivri:

- İzak!...

- Moiz!...

İğneliyle kulaklarını delik delik olarak yürüdüm!

Yollar tozlu... Çamlar sararmış... Esnaf düşünceliydi.

Yorgun beygirlerin çektiği hasır arabalar, en azı üç çocuk, bir zevç, bir zevce, bir kaynana, bir kayın peder, iki baldızdan mürekkep Yahudi ailelerini taşıyordu...

Dikkat ettim, Büyükada zaferden sonra öğrenmeğe başladığı Türkçeyi de büsbütün unutmuştu.

Fransadan fıransızca, Almanyada almanca, Atınada Rumca, Suriyede Araçça konuşan Beni İsrail, nedense Türkiye'de Türkçe konuşmıyordu!

En ıssız çam diplerinden en zengin otel bahçelerine kadar, her tarafta karşıma çıkan bu iğneli bahçeden kurtulmak için, güneş batır batmaz odama girdim ve yorgun, üzgün, yatağa serildim!

Fakat, kulağımda halâ o vızılıtlar devam ediyordu.

Perde perde yaklaşmış uzaklaşan bu sivri sesler içinde, tuhaf bir galatı [yanlış] hisle, iğneli fiçiya düşmüş gibi kıvranıyordum...

Meğer, bu da galatı [yanlış] his değil, meğer bu da hakikatmış: Şimdi de sivrisineklerin hücumuna uğramıştım!

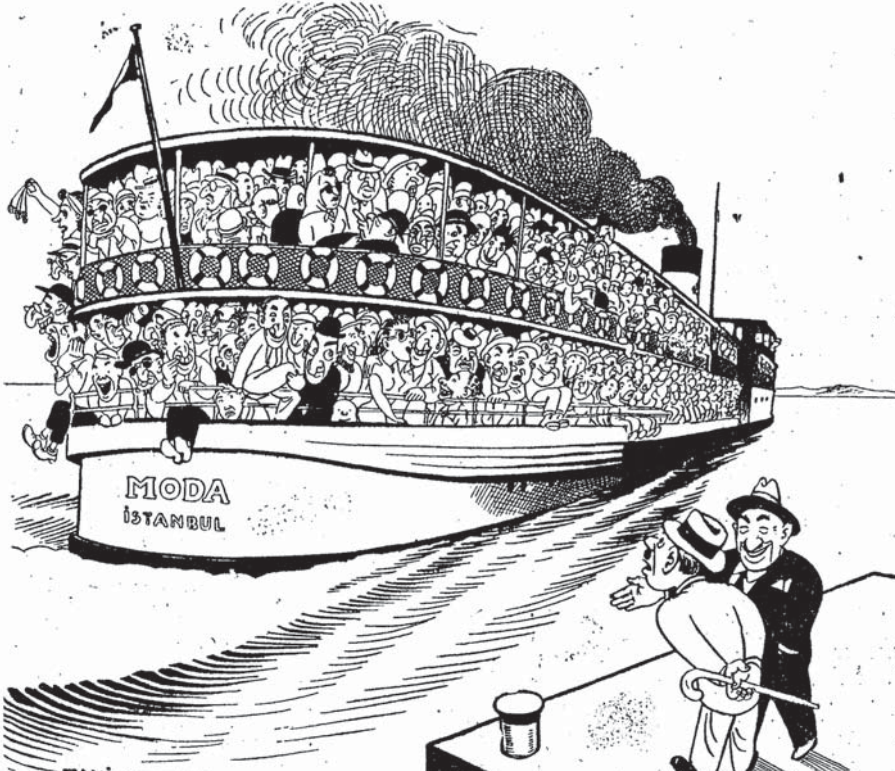
Gâh onların taarruzu, benim müdafaamla; gâh benim taarruzum, onların firariyle kanlı bir sabah oldu. Duvarlar kanlı, ellerim kanlı, yüzüm kanlı!

Akşam, Boğazın şeffaf sularında yıkanarak esen temiz bir hava ile ciğerlerimi doldura doldura evime dönerken etrafıma bakıyordum:

Adaların o sonsuz denizine mukabil şu yemyeşil dağlarla çevrilmiş geniş dere, şu her kıvrımı sihirli bir ressam gibi

— Filistine mi gidiyorlar?
— Hayır, Büyükadaya!..

11 Haziran 1942.
Karikatür.

başka renkte bir levha çizen sahiller ne güzel...

Hele, bunların hepsinden güzel hepsinden munis, hepsinden cana yakın olan yolcular, Boğazın halis Türk yolcuları....²⁴

"YAHUDİ ADASI"

Üçüncü hatırladığım yer Adalar oldu. Yahya Kemal'in ilâhî adaları...

Ve ertesi sabah, erkenden vapura atladım.

Neşem o kadar yerindeydi ki, yolun uzunluğu, kamaranın sıkıntısı, bana ağır gelmedi bile...

Nihayet, uzaktan Adalar görüldü. Toprakları sıhhatli bir yüz gibi kızarmış, kanlı, canlı adalar...

Saate baktım: on iki... Kendi kendime mırıldandım:

- Aç karnına ev aranmaz.. Önce bir kadeh rakı, bir tabak marul salatası ve nefis bir istakoz!

Otelin mavi denizine uzanan tarasasına doğru yürüdüm. Sağda güzel bir masa var, çiçeklerle süslenmiş.. Adımlarımın oraya çevrildiğini gören garson yolunu kesti:

- Affedersiniz efendim, o masa Mişonaçi efendininidir...

- Peki...

Karşıda, ona benzer bir başka masa vardı. Ona doğru döndüm. Garson tekrar karşıma dikildi:

- Pardon beyim, o masa Mösyö Beharındır.

Solda bir başka masa hazırlanıyordu. İşaret edip sordum:

- Sahibi var mı?...

- Var beyim... Salamon efendi...

Birdenbire içeriye, gülen, şarkı söyleyen, renkli, neşeli bir kalabalık dağıldı:

- Moiz... viyen isil!...²⁵

- Perla... Keskö tü vö?²⁶

Ve garsonlar beni olduğum yerde bırakıp onların etrafında uçuşmağa başladılar...

Kapı dibinde, ayağı dingildeyen küçük

bir masada iki üç lokma yiyip çıktım. Arabalar, akın akın Yahudi ailelerini taşıyor...

Yanımda, Adanın ihtiyar rum tellalı: Kiralık köşk arıyoruz.

Sağda, çamlara gömülmüş beyaz bir kuş kafesi... Tam keyfime göre...

- Bu nasıl?

- O tutuldu beyim.. Cam tüccarı Barzılay tuttu!

Yürüyoruz.. Set üstünde, yeşil pançurları ufuklara bakan bir yuva!...

- Fena değil... Kaça?

- Dün verdim, bin üç yüze... Kâğıtçı Kohen efendi tuttu...

Nizam caddesinin ortasındayız... Solda kübik bir bina yükseliyor.

- Bu da ne?.. Geçen yıl bu yoktu galiba...

- Evet, bu sene zengin bir Musevî yaptırdı beyim...

Önündeki geniş terasta gramofon çalıyor ve Yahudi gençleri rumba oynuyor..

Yürüyoruz... Denize uzanan yeşil bir bahçe içinde küçük bir köşk...

Korkarak soruyorum:

- Bu da gitti mi?..

- Durur mu hiç... Geçen hafta kumaşçı Mösyö Josef tuttu!

Nihayet, uzun araştırmalardan sonra, Cami mahallesinde, etrafı taş duvarla çevrilmiş harap bir bahçıvan kulübesi bulduk. Tellal:

- İşte, dedi, size göre güzel, havadar bir köşk... Biraz yolu sapa, biraz içerisi harap, suyu az, elektriki yok ama ucuz tutarız... Maksat ada havası almak değil mi?

Akşam, altı vapurle Köprüye ayakta dönerken kendi kendime düşünüyordum:

Yahudi vatandaşlarımıza minnettar olmalıyız... Bize oturacak pahalı ev bırakmıyorlar!...²⁷

"ONLAR GİBİ"

Bahçenin kuytu bir köşesinde boş bir koltuk buldum. Buraya, akşam, her

yerden fazla dolmuş... İhtiyar ağacın iri yaprakları, alaca karanlığın içinden vahşi pençelerini üstüme sarkıtıyor... Gelenleri, gidenleri, gülenleri seyrediyorum...

Plâjı bahçeye bağlayan asansör durdu: Güzelliğini, ayna karşısında kendi elile yaratmış bir kız, alnında, kızıl baş sargısından iki ipek kulak, gölgeler içinde fısıltılar dinliyerek yürüyor.

- Bonsuvar şeri!...²⁸

Baktım: Bu bir Yahudi güzeli idi!

Dik yokuşun yeşillikleri arasında koşan bir ayak sesi: Beyaz gömlekle, beyaz pantolonlu bir genç... Mayosunu havluya sarmış, akşamın pembe ışıklı sularında yıkanmış dipdiri vücudile geliyor.

- Bonsuvar şeri!...

Baktım: Bu bir Yahudi delikanlısı idi!

Karşıkı pencereler aydınlandı. Aralık bir kapının ışık çizgisi içinde hazırlanan bir baş görüyorum. Oda komşusu ile konuşuyorlar:

- Bonsuvar şeri!...

Baktım: Bu bir Yahudi zenginidi!

Yemek salonunda, çiçek ve neşe dolu sofralar: Kızları ve oğullarıyla bir Yahudi ailesi... Damadı ve gelinile bir Yahudi ailesi... Çocukları ve torunlarıyla bir Yahudi ailesi!

Birbirlerine sesleniyorlar:

- Bonsuvar şeri!...

Dans başladı: Ortada, terzi Fegara'nın²⁹ en şık modelleri, Calibe'nin³⁰ en yeni eserleri, Olivier'in en seçme robları³¹ dönüyor: Yahudi kızları, Yahudi kadınları, Yahudi gençleri...

Tatlı bir sesle selâmlaşıyorlar:

- Bonsuvar şeri!...

Bahçede bir kahkaha yırtıldı: Esmer yüzünü, beyaz dişleri sedif bir bıçak gibi kesen bir kız, bir delikanlıyla karşılaştılar:

- Bonsuvar şeri!...

Gözlerim, alaca karanlık içinde yüzlerini seçti: Bunlar da bir Türk gencile bir Türk kızydı!³²

Ercüment Ekrem Talu

"ADA VAPURUNDA İSPANYOLCA"

Ada vapurunun baca önüne ve kaptan köprüsü altına düşen küçük kamarasındayım. Aramızda dört Yahudi vatandaş var. Fakat ses ve çene bahsinde, dört Yahudinin dört yüz insan demek olduğunu söylemeğe hacet yoktur.

Biraz sonra İspanyolca, bu küçük kamarayı bir arı kovanı içi gibi durulup oturulmaz bir hale getirmeğe başladı. Karşımda emekli bir büyük zabıt

olduğu anlaşılın ak bıyıklı, iri yarı bir zat vardı.

Biraz da asabi olduğu anlaşılın bu zatın gürültüden rahatsız olduğu ve aynı zamanda da İspanyolcaya içerlediği anlaşılıyordu. Bir aralık dışarı çıkmak için kapıyı açtı ve birdenbire bu dört kişi yüzünden buradan kaçmağa mecbur kalışına kızarak gibi tavrı aldı.

Fırtına başlamak üzere idi. Beyaz bıyıklı zat nezaketle:

- Aziz hemşeriler, dedi. Türkiyede yaşayan Türklerin İspanyolcaya bu kadar hevesli ve iştahlı görmelerini ben pek doğru bulmuyorum.

Yahudiler birbirlerine baktılar. Onların

bunu pek doğru gördükleri hallerinden belliydi.

Fakat aziz hemşeriler beyaz bıyıklı adamın sesindeki tehdidi hissettiler. Bir tanesi işi şakaya vurarak güldü:

- Darılmayın, kizmayın; biz turkçayı da İspanyolca, İngilizce yibi yuzel konuşarız. Ade çocuklar! Yuzel turkçayı konuşalım da baya yosterelim.

İkinci bir Yahudi tasdik etti:

- Bravo... Her insanlar ona bilsinlar ki her Yavudilar turkçayı analarinin dili yibi soylarlar, siverler.

Vatandaşlar bu mukaddimeden [başlangıçtan] sonra bu letafet ve fasahat [güzel ve açık konuşma] ve ahenkle

— Bulgarlar bütün sayfiyelerin kapısını yahudilere kapamışlar Salamon...
— Bizim, Türklere yaptığımız gibi desene!..

13 Ağustos 1942.
Akbaba.

Türkçe olarak konuşmalarına devam ettiler.

Mamafiş beyaz bıyıklı zat gene yerinde kıvranıyordu. Nihayet dayanamadı, utanarak şunları söyledi:

- Aziz hemşeriler... İkinci bir ricam belki saygısız düşecek ama... Siz Türkçeyi

hakikaten seviyorsanız gene İspanyolca konuşun...³³

"LİSAN HÜRRIYETİ"

Birkaç gün evvelki gazetelerde belki sizin de gözünüze ilişmiştir. Kırk beş yaşında bir Üniversite talebesi Ada vapurunda

bazı Yahudi hemşerilerimizin İspanyolca konuşmalarına içerler ve arasına ufak dil düelloları yaparmış.

Yol uzun, vapur ağır ve dolu, fazla olarak serde de gençlik bulunursa bu nevi cilveleri az çok hoş görmek lâzımdır.

Fakat gazetelerin yazdığına göre, ağır kavgası o gün biraz şiddetlice olmuş ve stadyomda başladıktan sonra sokakta da devam eden bazı spor maçlarımız gibi tâ Büyükkada karakoluna kadar hızını alamamış ve hattâ oradan da cürmü meşhurlu mahkemesine sarkmış.

Hür bir memlekette yaşıyoruz çok şükür. Herkes gönlü hangi milletin, memleketin diline meylederse onu söyler tabii.

Musevi dostlarımız da bu kadar asır nanünimete besledikleri İspanyanın güzel, şairane ve şerefli hatıralarına elbette nankörlük edecek değiller.

Aradan bir iki yüz sene değil, birkaç bin sene de geçse elbette bu şiir ve saadet yurdunun güzel dilini bülbül gibi terennümde ve yeni yetişen çocuklarına aşk ve şevk ile talime devam edeceklerdir. Gönül kimi severse güzel ancak odur ve hür bir kanun, memleketin vatandaşı neyi isterse onu yapmakta serbesttir. Nitekim mahkememiz de Yahudi vatandaşımızın bu mukaddes hakkını teslim etmiş ve müddeiumumi kırk beşlik talebenin bu fuzulî taşkınlığını çocukluğuna vermekle beraber bir küçük ceza ile de kulağının çekilmesini istemiştir.

Lisan hürriyeti! Kanun ve mahkemenin bu noktadaki geniş görüşü bir kere daha anlaşıldıktan sonra gönüllere bir kat daha emniyet ve ferah geldi. Şimdi artık Ada vapurunun salonları İspanyolca ile bir arı kovana gibi uğulduyor, güvertelerde diller Karmenin kastanyetleri³⁴ gibi çoşkun bir aşk ve hevesle şakırdıyor.³⁵

Orhan Seyfi Orhon

"AZLIK MESELESİ"

Size, bir azlıktan bahsetmek istiyorum. Pek zavallı, pek yoksul, pek masul bir azlıktan. Yurdunun ücra köşelerine atılmış, kazancı elinden alınmış, milli haklarını kaybetmiş bir azlıktan.

Dili konuşulmayan, âdetleri hor görünen, itibarı kalmıyan bir azlıktan. Pazarlar ona kapalıdır. Krediler ona kapalıdır. Kulüpler ona kapalıdır. Salonlar ona kapalıdır.

İhtiyarlarına saygı, gençlerine sevgi gösterilmez. Muaşeret kaidelerinin dışındadır. Cemaat teşkilâtının dışındadır. Hususî yardımların dışındadır.

En verimsiz işleri o yapar. En ağır mükellefiyetlere o sokulur. En tehlikeli hizmetleri o görür. İddiasız, şikâyetsez, sessiz her mihnete o katlanır.

Size yiğit, fedakâr, asil bir milletin azlığından bahsetmek istiyorum. Anladınız, belki! Türkiye'deki Türk azlığından!

Fakat biz azlık mıyız? 18 milyonun 17 si Türk değil mi? Evet ama, ne çıkar? Ben size, refahda, itibarda, kazançta, sermayede azlıktan bahsediyorum.

Apartmanları olanların yüzde kaçını Türk? Bankada kredisi olanların yüzde kaçını Türk? Ayda beş yüz lira, bin lira, beş bin lira kazancı olanların yüzde kaçını Türk? Kasasında elli bin lira, yüz bin lira, beş yüz bin lirası olanların yüzde kaçını Türk? Maçkada azlığımız. Ayaspaşada azlığımız. Büyükkadada azlığımız, hattâ Anadolu klübünde bile!

İnanmazsanız, bir akşam ada vapurunun lüks kamarasına gidin. Oturacak bir koltuk bulabilir misiniz? İnanmazsanız

bir gece Park oteline gidin, yemek yiyecek bir masa bulabilir misiniz? İnanmazsanız bir gün Taksim gazinosuna, Tokatlıyana, Tarabyaya, Suadiyeye, isterseniz Bursada Çelikkapalası, Yalovada Termal otele, Ankarada Ankarapalası gidin! Azlığımız, korkunç derecede azlık! Bizim sayı üstünlüğümüze, başkalarının sayı eksikliğine bakmayın! Azlıklar, çokluklar her zaman böyle hesap edilmez. Kemiyet ve keyfiyet meselesi de işe karışır. Bir sürüye iki kurt girse kurtlar azlıkta mıdır?

Azlığımız. Fakat en fenası, kendi yurdumuzdaki bu azlığın farkına varmayacak kadar hesabımız mı, kitabımız mı, dikkatimiz mi, hiddetimiz mi, aklımız mı, fikrimiz mi, hâsılı bir şeyimiz var ki o da pek az. Hattâ, hattâ hiç yok gibi bir şey!³⁶

Necdet Rüştü Efe

"YENİ BİR TİCARET Mİ?"

Ada vapurunun kaptan köprüsü altındaki kamarasındayım. Birkaç gün aynı kamarada birkaç Yahudi vatandaş ile hiddetli bir zat arasında bir mesele çıkmıştı. Yahudi vatandaşlardan biri sıralardan biri altından, hokkabaz Çiçekçioglu maharetiler bir açılık kapanır iskemle çıkarmış ve marifetini şöyle izah etmişti:

- Sabahları ilk vapurla Adadan İstanbula yelirken buraya bir sandalye saklarım... Akşamları bazı yeç kalır da yer bulamazsam bu sandalyeyi çıkarır otururum.

Yahudi vatandaşın bu gözaçıklığı ve el çabukluğu hünerine gülmek lâzımdı; hattâ pratik zekâsını ibret ve hayretle alkışlamak lâzımdır.

Fakat her mizaç bir değildir. Yukarıda bahsettiğim hiddetli zat birdenbire ateşlendi ve sandalyeyi yakalıyorak haksız yere parladı:

- Yahu vapurun sandalyesini babanın malı gibi sabahtan geceye kadar saklayıp da ara vapurlarda yer bulamıyan ahaliyi ayakta bırakmıya ne hakkın var?

Yahudi vatandaş bu hiddete hayret ve teessüf etti:

- Sana ne? Sen ne kızıyorsun? dedi

Fakat sandalye hiddetli zatın elinde o kadar garip bir vaziyette duruyordu ki, bu ince hukuk meselesini fazla münakaşaya cesaret edemiyordu. Mamafih bu başka bir cihetten de iyi oldu. Çünkü kanlar ayrı olduğu müddetçe kıyamete kadar münakaşa etseler beyhude idi.

Ben o sabahtan sandalye saklama meselesini bir fazla ihtiyat ve ileriyi görüş meselesi zannedip geçmiştim.

Fakat anlatacağım vak'a kanaatimi az çok sarsar gibi oldu. Yukarıda söylediğim gibi dün yine kamaraya koştum. İki kide birde kahveci kamarot içeri giriyor, ortada oturan iki Yahudi genci ayaklarının dibindeki kanape altından bir sandalye çıkarıp uzatıyorlardı.

Ada vapuru kamarotlarının gizli ticaretleri ötedenberi malumdur. Ayakta kalanlara el altından iskemle bulurlar ve bunun maktu ücreti beş kuruştur.

Kamarota teslim edilen sandalyelerin sayısı dördü bulunca zihnimde şöyle bir şüphe uyanıverdi:

- Acaba sevgili vatandaşlar kamarotla anlaşarak burada da ufak bir ticaret mi icadına muvaffak oldular.³⁷

HERKES İŞİNDE GEREK...

Samoel ile ortağı Nesim, Büyükadada müştereken kiraladıkları köşkte, arkadaşlarına bir ziyafet vermişlerdi. Öğle yedikten, içtikten sonra,

davettiler, salona döndüler. İkışer ikışer, baş başa vererek, konuşmaya başladılar. Bu hususî konuşmalardan pirelenen Samoel ile Nesim, salonun bir köşesinde, fiskos geçen iki avukata yaklaşarak sordular:

- Ne görüşüyorsunuz?

- Bir dava meselesi var da... Onu halletmiye çalışıyoruz.

Oradan ayrılarak ikinci bir çifte baş vurdular:

- Ne görüşüyorsunuz?

- İkimiz bir hastanın konsültasyonunda bulunmuşuk da... Teşhislerimizden bahsediyoruz.

Doktorları da sohbetlerinde bırakarak üçüncü bir çifte uğradılar:

- Ne görüşüyorsunuz?

- Bir apartman inşasını taahhüt ettik de plânlarını gözden geçiriyorduk.

Samoel ile Nesim bir aralık gözden kayboldular, bir dakika sonra büyük bir işporta ile salona girdiler:

- Alâ radyolarım var, âlâ ampullerim var, âlâ cep fenerlerim var, âlâ...

Salondakiler hep birden ayağa kalktılar:

- Bu ne hal?

- Ne olacak? Herkes işi ile, gücü ile uğraşırken biz boş mu duracağız?...³⁸

"ADALARDAKİ SU BASKINI"

Dostum Salamonu çoktandır göremiyordum.

Dün kendisine Eminönü meydanında rastlayınca pek müteahhis oldum;

- Nerelerde idin Salamon, dedim, kayıplara karıştın. Birkaç günde bir çantanda okazyon³⁹ bir mal ile -Sultan Selimden kalmış bir tesbih, vaktile Hint raçalarından biri tarafından İngiltere kralına hediye edilmiş bir fil dişi sigara ağızlığı ile - eski dostunu ziyarete gelirdin. Seninle güzel güzel alış veriş ederdik.

Adeta hayatta olduğundan şüpheye başlamıştım.

Salamon yorgun ve düşünceli görünüyordu!

- İksik olma... sağ ol, dedi, son yunlerde çok telaş yeçirdim... Yeçenlerde gazetede okumuşundur. Adalarda çok yağmur yağdı... Birçok evleri su bastı.

- Evet, Allah Adalıların susuzluktan çektikleri sıkıntıyı gördü. Her zaman olduğu gibi biraz geç olmakla beraber Adalı kullarına bir son gürlüğü verdi. Fakat bunun sana ne zararı olduğunu anlıyamıyorum.

SAYFIYE HAZIRLIKLARI ŞİMDİDEN BAŞLADI..

Ev sahibi - Köşküme dört odalıdır, manzarası güzeldir, kirası da ucuz, yalnız dört yüz lira!... Salamon - Peki öyle ise... Köşkü bütün Balat halkı namına tutuyorum..

9 Mart 1944. Şaka.

— Buranın havası insana dört beş defa yemek yedirir Salamon!..
— Aman yuru Rebeka.. Burası çok tehlikeli bir yer!..

14 Mayıs 1942, Şaka.

Salamon dalgın dalgın başını salladı:

- Su basan ivlerin birinde ben vardım.
- Vay, sen Adaya hava teptiline mi gitmiştin?
- Ben başka yavudiler yibi değilim...
- Hovarda adamım... Canım için paraya kıyarım... Ne yapacayım parayı... mezara yotureceyim?
- Hakın var Salamon...
- Senin yibi dostların hatirini kırmamak

için her zaman zararına mal sattığımı bilmez misin?

- Bilirim Salamon bilirim... Eksik olma...
- Yel yeledim bizim başımıza yelene... Yamur oyle yağdı ki, ivi su bastı...
- Mutfak, bodurum, taşlık, aşayı odalar Terkos yolu yibi oldu.
- Vah Salamon... kim bilir ne kadar yorulmuşsundur... Su basması büyük felâkettir. Eşyan zarara uğradı mı?
- Çok şukur o yuzdan zararım yok... İşya iv sahibinin... Binim yataklarla, yemek tencereleri islandı... Ev sahibine "Seni dava edeceğim. Bana delik, çuruk ivi sağlam diye kiraladin... Zarar ziyan davası açacağım" dedim. Hirif insafı adammış; "Aman Salamon, mahkemeye yıtma... Ben sana islanan yataklarla tencerelerin parasını viririm" dedi.
- Elbette Salamon... hakkındır. Hattâ çektiğin sıkıntıya mukabil de tazminat istemeliydin.
- Yok... Ben oyle para yozlu adam diyilim... Ama istesem de hakkımdı. On yun ne kadar yoruldu mu yorseydin bana cirdin?
- Vah Salamon vah... Yalnız bir su baskının seni on gün yormasına hayret ettim.
- Salamon da benim hayretime şaşıtı ve şu izahatı verdi:
- Çocuk yibi soz soylema... İvin içine en aşayı otuz ton su doldu... Otuz ton suyu, tenekesi beş kuruştan Ada ahalisine satmak kolay mı?40

"BOHORAÇİNİN KURNAZLIĞI"

Eski dostum Bohoraçiye her akşam sahil gazinolarından birinde tesadüf ediyordum.

Önünde bir duble rakı kadehi, biraz beyaz peynirle leblebi, geç vakitlere kadar denizi seyrediyor, civar masalardaki kadınları seyrediyor, radyo dinliyor ve keyif çatıyor. Bir akşam yanından geçerken sordum:

- Allah versin... Bu ne hovardalık... Sen artık kesenin ağzını açmışsın...

O gülerken cevap verdi:

- Şunun şurasında iki yunluk omrumuz kaldı... Paradan fayda yok, candan fayda var...

Güldüğümü görerek şüpheye düştü:

- Ne yuluyorsun?

Cevap verdim:

- Ben demin garsona sordum... Bohoraçi çok içiyor mu? dedim. "Saat yediden on bire kadar bir duble" dedi.

İçtiğini topu topu bir dubleden ibaret olduğu halde sarhoş taklidi yapıyor, bazen kendi keline şarkı söylüyor ve sallana sallana gazinodan çıkıyormuşsun...

Bu sefer Bohoraçi de gülmiye başladı:

- Bir duble ilan adam sarhoş olur mu?

- Garson yalan söylemiyor ya?

O, tekrar güldü, usulca yan cebindeki bir şişeyi göstererek:

- O enayi garson kadeh boşaldıkça cebimdeki şişeden doldurduğumu nereden yorecek?41

DİPNOTLAR

- 1 Adalar'da çokkültürlülüğü sorgulayan bir yazı için bkz Robert Schild, "Adalar'da çokkültürlülük var mı?", *Radikal* İki, 15 Ağustos 2004. Yazar yaz aylarını Burgazada'da geçiren bir İstanbulludur.
- 2 Celal Başlangıç, "Bir ada dolusu dostluk!", *Radikal*, 26 Eylül 2005.
- 3 Sibel Atık, "Bizans'tan bugüne Adalar'ın tarihi müzede toplanacak", *Rejans*, 29 Haziran 2009.
- 4 Oral Çalışlar, "3. Adalı Gazeteciler Buluşması", *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 2007.
- 5 Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Jeri ve Önemi, Bozok Matbaası, İstanbul, 1984, s. XI.
- 6 Age, s. 173.
- 7 <http://anadolukulubu.com/tarihce.asp>
- 8 Murat Belge, *İstanbul Gezi Rehberi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, genişletilmiş 4. baskı, İstanbul, 1995, s. 334.
- 9 Müstear adlar konusunda ilgili bilgileri bu konuda bir kitap hazırlamakta olan sahaf dostum Halil Bingöl'den aldım. Kendisine teşekkür ederim. Bu müstear adlar Tahsin Yıldırım'ın *Edebiyatımızda Müstear İsimler*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2006, eserinde de geçmekte.
- 10 Rumca, "Beyefendi götürelim" anlamında.
- 11 İstanbul'da halen yayınlanan ve doğru yazılışı *Apoyevmatini* olan Rumca gazete.
- 12 İstanbul'da yayınlanmış olan Ermenice gazete.
- 13 *L'Akeham*. Akşam gazetesinin Fransızca nüshası.
- 14 Rumca, "buyurun beyefendi" anlamında.
- 15 Rumca "buyurun" anlamında.
- 16 Fransızca "débarcadère" kelimesinin Türkçe

- fonetiğe uygun yazılış şekli. İskele anlamını taşır.
- 17 Fransızca "De la Plage" kelimesinin Türkçe fonetiğe uygun yazılış şekli. Plaj Oteli anlamını taşır.
- 18 Fransızca "Des étrangers" kelimesinin Türkçe fonetiğe uygun yazılış. "Yabancılar Oteli" anlamını taşır.
- 19 Fransızca "Bel Air" kelimesinin Türkçe fonetiğe uygun yazılışı. "Güzel Hava" anlamını taşır.
- 20 Rumca, "haydi ölesin, ölesin".
- 21 Rumca, "niye naz yapıyorsunuz?".
- 22 Yusuf Ziya, "Büyükada", *Akbaba*, 9 Mayıs 1929, sayı 668.
- 23 Ortaç'ın atıfta bulunduğu "İğneli fiçi" teması Hıristiyan antisemitizminin belli başlı temalarından biridir. Hıristiyan antisemitizmine göre Yahudiler, Mısır'dan çıkışlarını simgeleyen Hamursuz Bayramı'nda hazırladıkları mayasız ekmeklere iğne dolu bir fiçiyi hapsettikleri Hıristiyan çocuklardan topladıkları kanları karıştırdı.
- 24 Yusuf Ziya, "İğneli fiçi", *Akbaba*, 17 Haziran 1929, sayı 678.
- 25 Fransızca "viens ici"nin Türkçe telaffuza uygun yazılışı. "Buraya gel" anlamını taşır.
- 26 Fransızca "qu'est-ce que tu veux"nun Türkçe telaffuza uygun yazılışı. "Ne istiyorsun?" anlamını taşır.
- 27 Çimdik, "Yahudi Adası", *Akbaba*, 10 Mayıs 1934, sayı 19, s. 19-20.
- 28 Fransızca "Bonsoir chéri" kelimesinin Türkçe fonetiğe uygun yazılışı. "İyi Akşamlar Sevgilim" anlamına gelmekte.

- 29 Fegara, tek parti döneminde İstanbul'un en önemli terzilerinden. Vural Gökçaylı ve kendisiyle bir sözlü tarih mülakatı yapılan terzi Nebahat Erkal Şerbetçi bu isimden bahsediler. Bkz. "Türkiye'nin ne kadar değiştiğini gördüm", *Milliyet Pazar*, 4 Mart 2003. "Vural Gökçaylı ile Türkiye'de moda", www.cnrnturk.com, 8 Aralık 2005.
- 30 Nebahat Erkal Şerbetçi ile yapılan mülakatta Şerbetçi bu terziden de Caliba olarak bahsetmekte.
- 31 Fransızca "robe" kelimesinin Türkçe telaffuza uygun yazılışı. "Elbise" anlamını taşır.
- 32 Yusuf Ziya, "Onlar Gibi", *Akbaba*, Yıl 13, sayı 84, 10 Ağustos 1935.
- 33 Karga, "Ada vapurunda İspanyolca", *Akbaba*, 6 Ağustos 1937, sayı 187, s. 8.
- 34 Burada atıfta bulunulan, İspanyol kadınların raksetmeleridir.
- 35 Karikatür, "Lisan Hürriyeti", *Karikatür*, 31 Temmuz 1937.
- 36 Orhan Seyfi Orhon, "Azlık meselesi", *Akbaba*, No. 443, 10 Eylül 1942.
- 37 Papağan, "Kulaktan... Kulağa...", *Karikatür*, 4 Eylül 1937.
- 38 "Herkes İşinde Gerek...", *Karikatür*, 21 Temmuz 1938.
- 39 Fransızca "occasion" kelimesinin Türkçe fonetiğe uygun yazılışı. "Kelepir" anlamını taşır.
- 40 Karikatür, "Adalardaki Su Baskını", *Karikatür*, 20 Ekim 1938.
- 41 Papağan, "Bohoraçinin Kurnazlığı", *Karikatür*, 7 Ağustos 1937.